

RADOVI
Zavoda za znanstveni rad
HAZU Varaždin

UDK 005.35:174:347.72:(497.523)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

MARIJAN CINGULA
Ekonomski fakultet, Zagreb
mcingula@efzg.hr

Primljeno: 04. 11. 2020.
Prihvaćeno: 25. 02. 2021.
DOI: 10.21857/m16wjce4k9

DAMIRA KEČEK
Sveučilište Sjever, Varaždin
dkecek@unin.hr

IVAN ČEHOK
Grad Varaždin
ivan.cehok@varazdin.hr

DRUŠTVENA ODGOVORNOST U TRGOVAČKIM DRUŠTVIMA U VLASNIŠTVU GRADA VARAŽDINA

U radu se prikazuje istraživanje o društvenoj odgovornosti u trgovačkim društvima u vlasništvu Grada Varaždina. Društvena odgovornost promatra se u kontekstu poslovne etike, a poseban se naglasak stavlja na društvenu odgovornost u državnim poduzećima jer su poduzeća u vlasništvu tijela lokalne samouprave, po kriteriju vlasništva, vrlo slična svim državnim poduzećima. Gradska poduzeća, po državnom ustroju Republike Hrvatske, pripadaju u nadležnost lokalne samouprave, a ne u nadležnost države, ali to nisu privatna poduzeća, a nisu niti javna jer ne kotiraju na burzi. Budući da su gradovi i županije, kao tijela lokalne i regionalne samouprave, vođeni na isti način kao i država, temeljem ostvarenih rezultata političkih stranaka i samostalnih kandidata na izborima, može se utvrditi velika sličnost između državnih poduzeća i poduzeća u vlasništvu tijela regionalne i lokalne samouprave. Bez obzira je li vlasnik država, županija ili grad, osnivanje i djelovanje poduzeća odvija se po istim pravilima. Zbog toga je istraživanje društvene odgovornosti u gradskim poduzećima relevantan pilot projekt za veće istraživanje o društvenoj odgovornosti u svim državnim poduzećima na području Republike Hrvatske.

Ključne riječi: društvena odgovornost; ekoetika; gradska poduzeća; poslovna etika.

1. UVOD

Trgovačka društva (poduzeća) osnivaju se kao poslovne organizacije sa svrhom ostvarivanja dobitka, ali moguće je da se postave i drugi ciljevi, ovisno o interesu vlasnika. Pojedinaac najčešće želi pokazati svoju sposobnost i samostalnost ili dokazati kako njegova ideja može biti plodonosna, a državna poduzeća moraju ispuniti potrebe građana, zbog kojih se osnivaju, tako da profit ne dolazi u prvi plan. Poduzeća u vlasništvu lokalne samouprave (gradovi i općine) ili u vlasništvu regionalne zajednice (županije) imaju osnovnu zadaću da se zadovolji potreba građana u sferi opskrbe strujom ili vodom, u sferi odvodnje, prikupljanja i zbrinjavanja otpada, uređenja okoliša ili infrastrukture. Budući da financiranje tih poduzeća izravno pada na teret građana (korisnika), političke strukture vlasnika (gradske uprave ili županijske uprave) koje brinu o zadovoljstvu svojih birača, nastoje cijene usluga održavati na nižoj razini, a time smanjuju dobitak u tim poduzećima. Istovremeno, ako se zadovoljstvo građana želi postići višom razinom usluge, a postojeća cijena dovodi do gubitka, moguće je da se gubitak u poslovanju gradskog poduzeća podmiri na teret gradskog proračuna. U svakom slučaju, poslovanje trgovačkih društava u vlasništvu tijela lokalne ili regionalne uprave ili u državnom vlasništvu, nije isto kao poslovanje privatnih poduzeća na slobodnom tržištu. Vlasnik (političko tijelo koje odlučuje u ime grada, županije i države) utječe na cijenu usluga, a uz to postavlja zahtjeve glede opsega i kvalitete uspjeha, što znači da bitno ograničava uvjete poslovanja. Po tome se očekuje da sva takva poduzeća imaju posebno naglašenu odgovornost prema svojim korisnicima (građanima), vlasnicima (političko tijelo osnivača), zaposlenicima, prirodnom okolišu i državi jer konačno zadovoljstvo svih dionika ne ovisi samo o cijeni usluge nego i o brizi poduzeća za ostvarivanje njihovih različitih interesa. Ipak, moguće je da članovi uprava i nadzornih odbora trgovačkih društava u vlasništvu gradova, županija i države u nastojanju da održe pozitivno poslovanje, zanemare pitanja društvene odgovornosti. Istraživanje provedeno u varaždinskim gradskim poduzećima treba pokazati postoji li u tim poduzećima svijest o važnosti društvene odgovornosti te postoji li razlika u ocjeni o postignutoj razini društvene odgovornosti između vodećih ljudi u gradskim poduzećima i građana.

2. ETIČKA PODLOGA DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

Kada je riječ o načinu vođenja, upravljanja, nadziranja i općenito vrednovanja poslovanja trgovačkih društava koje su u javnome vlasništvu jedinica lokalne samouprave, posebno su zanimljivi etički aspekti. Pritom, ovisno o samome stajalištu ili smjeru utemeljenja poslovne etike, možemo govoriti o dvije važne razine

moralne prosudbe. Poslovna etika može se razvijati kao razmatranje moralno ispravnoga djelovanja ili postupanja pojedinih sudionika u gospodarskim procesima, dakle odnosi se primarno na struku (primjerice, menadžeri ili upravljači, ali i druge struke). Često se stoga govori o profesionalnim etikama s utvrđenim etičkim kodeksima struke. S druge strane, može se razmatrati i korporacijska moralna odgovornost (šire se naziva *corporate social responsibility*), pod čime se misli na skup pravila i postupaka kojima tvrtka u cjelini nosi određenu odgovornost prema svima onima koji su (su)dionici njezina poslovanja ili gospodarskog postojanja. Pritom valja imati na umu da (su)dionici jesu interesni dionici poslovanja ili postojanja, dakle nije riječ samo o onome što bi se etimološki prvo pomislilo – dionici kao dioničari (*stockholders*). Promjena fokusa s vlasničko-financijskog interesa na šire područje društveno-nefinancijskog interesa, početak je značajnih promjena u korporacijskom upravljanju.¹ Etičko vrednovanje dakle ne gleda samo ili čak ne samo primarno na interese dioničara kao suvlasnika što znači da vrednovanje postupaka ili procesa u nekoj tvrtki / korporaciji ne obuhvaća samo vlasničke gospodarske interese nego i šire interese zajednice. U tome smislu, važno je odrediti skupine interesnih dionika, interesi kojih izravno ili neizravno zahvaćaju u poslovanje tvrtke (*stakeholders*), pa se tek stoga aspekta mogu etički vrednovati određeni tipovi postupanja ili poslovanja te je to onda i motrište za raspravu o tome što se u profesionalnom smislu etički vrednuje. Primjerice, odredimo li da su interesni (su)dionici oni koji su šire povezani s tvrtkom, tada prosudba postupanja menadžera ili uprave, financijskoga sektora ili marketinga obuhvaća ne samo načela dobrog postupanja prema dioničarima nego i prema ostalim zaposlenicima, klijentima, javnosti, udrugama kojih se tiče poslovanje itd. Kada je riječ o državnim, ovdje javnim poduzećima u pretežitom većinskom ili potpunom vlasništvu jedinica lokalne samouprave, važno je imati na umu spomenute dvije razine utemeljenja poslovne etike premda se možda čini na prvi pogled da su vlasnički interesi ili dioničari jasno utvrđeni i da je stoga odgovornost vertikalno čvrsto postavljena. Međutim, interesni (su)dionici mogu se iznimno široko obuhvatiti i samim postupanjem poduzeća kao i pravom javnosti, odnosno pravom demokratskoga nadzora nad upravljanjem. S druge strane, međutim, preširoko postavljena interesno dionička struktura mogla bi dovesti do difuzne odgovornosti, jer kada su svi sudionici nekoga društvenoga (gospodarskog) zbivanja ili polažu pravo na nadzor upravljanja tad je najdonja osnova piramide tako široka da jednostavno ne dopušta piramidalno ustrojstvo i jasno utvrđenu slojevitost gornjih dijelova. To je osobito vidljivo u primjerima lokalnih komunalnih društava već po strukturi dioničara: više jedinica lokalne samoupra-

¹ KEASEY, K., THOMPSON, S., WRIGHT, M. (editors): „Corporate Governance“, John Wiley & Sons, Chichester, 2005.

ve (JLS), različiti veličina i stupnja komunalne opremljenosti, divergentnih interesa u poslovanju, smatra da pravo javnosti i njihovih građana nadjačava upravljačka i nadzorna pravila i procedure te da su menadžeri i zaposlenici gotovo neposredno odgovorni njima (što se zamagluje zahtjevom da budu neposredno odgovorni građanima tih JLS-ova).

Kako bi se izbjeglo da se moralna odgovornost kao zahtjev za etičkim vrednovanjem postupaka bilo profesionalnih dionika bilo interesnih sudionika postavi bilo preusko (dakle, samo na vrh piramide) bilo preširoko (na neutvrđenu i neutvrdivu masu sudionika), nužno je razlučiti, ali i međusobno preplesti, odnosno ustanoviti pravila korporacijskoga postupanja s moralnoga i socijalnoga aspekta. Tako valja razlikovati primarne i sekundarne interesne sudionike te unutar te dvije skupine one koji su vezani uz poslovanje samoga društva u širem smislu i one koji su zahvaćeni poslovanjem i interesima društva. Tako bi primarni društveni interesni sudionici bili vlasnici, dioničari, investitori, zaposlenici, potrošači, partneri i ugovorna društva s kojima se posluje, dok bi sekundarni bili tijela javne vlasti (vlada, parlament ili načelnici, gradonačelnici, župani itd.), udruge, mediji, ali konkurentna društva na tržištu. Od nedruštvenih primarni bi se interesi odnosili na pravo na zdrav i čist okoliš, pravo treće generacije, dok bi sekundarni obuhvaćali, primjerice, udruge za zaštitu okoliša i druge srodne institucije civilnoga društva.

Prenese li se takvo ustrojstvo interesnih sudionika i pokrije poslovanje lokalnih komunalnih i drugih društava primarni društveni etički aspekti odnosili bi se na moralnu odgovornost vlasnika, dioničara, investitora, ali i menadžera i zaposlenika. Tako bi se očuvalo upravljačke slojeve i same zaposlenike od prevelikoga presizanja političkih struktura za menadžerskim pravima ili pak uplitanja u, katkada i svakodnevnih, poslovnih odluka i procese. No, to obuhvaća i pravo potrošača, pa i odgovornost upravljačkih tijela kao i potrošača za kulturom dijaloga i zajedničkoga ispitivanja posljedica odluka na javnost (sada ona prestaje biti fluidna). Sekundarni sudionici također su vrlo važni jer u državama relativno kratke pravne povijesti česte su promjene zakonodavstva, od radnoga do poreznoga, pa različita javna državna ili lokalna poduzeća čak primjenjuju i različite porezne propise zbog nedorečenosti ili višeznačnosti propisa. Na taj način stvara se ne samo moralna nesigurnost i maglovitost nego i pravna nesigurnost. Nedruštveni interesni sudionici zapravo su oni koji izražavaju i promiču temeljne vrline socijalne etike pa onda i temeljna prava – pravo na zdrav život, pravo na čist okoliš, prava životinja ili neljudskih vrsta, buduća prava itd. Premda se čini da su to globalno priznate vrline i prava, ipak ih valja jasno ugraditi u etički kodekse i praksu

postupanja lokalnih društava. Ekoetika je danas integralna upravo po tome što jednako kao i poslovna etika nastoji utvrditi krugove interesnih sudionika kojima treba biti stalo do zaštite i podupiranja ekoloških normi, što pak *in ultima linea* uvijek pretpostavlja da se polazi od zaštite prirodnih resursa na lokalnoj razini.²

S obzirom na rezultate istraživanja provedenih u javnim poduzećima, posebno valja upozoriti da je nužno utvrditi razine i točke utjecaja sudionika u moralnome smislu. Važno je razlučiti i navesti koje su osnove poslovanja što su korporaciji/društvu nametnuta izvana, odnosno socijalnim i tržišnim okvirima. U poslovnoj etici govori se o tržišnoj i političkoj korporacijskoj odgovornosti (*market theory i political theory*) jer je posve jasno da politička središta moći preko zakonodavnoga okvira utječu na simboličku strukturu opće vrijednosne ljestvice u nekom gradu, sredini ili državi. Nije dobro kada se traži prevelika moralna odgovornost neposredno aktivnih sudionika (menadžeri, zaposlenici itd.) u okružju koje ima dvostruke ili skrivene ljestvice vrijednosti (primjerice, je li moguće poslovati financijski ispravno i biti konkurentan ako nadzorna tijela ne postupaju prema svima jednako na tržištu?), pa se stoga može govoriti o tržišnom moraliziranju ili postavljanju okvira. S druge pak strane, upravo i ovo istraživanje pokazuje kako su vidljive ruke menadžmenta ono na što se odnosi moralna prosudba i s čime se poistovjećuje korporativna odgovornost. U uvjetima relativno neuređenoga ili ne do kraja uređenoga tržišnoga, financijskoga i pravnoga okvira kao i fluidnih granica između različitih razina odgovornost između donositelja odluka i onih koji na odluke utječu (politička tijela, udruge itd.), važno je utvrditi jasna pravila postupanja u mogućim sukobima interesa nekih i svih (ili što više) sudionika. Tako se osigurava da lokalna poduzeća budu uspješna, posluju u interesu osnivača ili vlasnika, ali ne tako da ti interesi potiru ili iskorištavaju prirodne resurse ili socijalni kapital na koji imaju pravo svi građani ili pak da ne rade ekonomski učinkovito i troše odnosno posluju s prevelikim financijskim teretom za građane.

3. DRUŠTVENA ODGOVORNOST U DRŽAVNIM PODUZEĆIMA

Državna poduzeća (*State-owned enterprises-SOE*), ili korporacije u državnom vlasništvu (*Government-owned corporations-GOC*), su pravne osobe koje su osnovala neka državna tijela sa svrhom da te pravne osobe obavljaju poslovnu aktivnost u interesu države, kao osnivača³ (OECD Publishing, 2010). Bez obzira je li osnivač državno tijelo na nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini, sva poduzeća u potpu-

² EHRLICH, P. R.: „Ecoethics, Now Central to All Ethics“, *Bioethical Inquiry* 6, 2009, str. 417, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11673-009-9197-7> (5. 08. 2020).

³ OECD Publishing, „Corporate Governance, Accountability and Transparency, A Guide for State Ownership“, 2010.

nom ili djelomičnom državnom vlasništvu odgovorna su političkim tijelima svog osnivača. Jedino ako je poduzeće uključeno u burzovnu kotaciju, a samo jedan dio dionica u državnom je vlasništvu, može se očekivati da takvo poduzeće ima podjednaku odgovornost prema svim vlasnicima, dioničarima, a ne samo prema tijelima državne uprave. Specifičan slučaj postoji u Kini, koja ima socijalističko društveno uređenje, s jakim državnim utjecajem. Prema podacima iz vremena na početku ovog stoljeća 81,6% svih poduzeća na kineskim burzama bilo je pod izravnim(9%) ili neizravnim (72,6%) državnim utjecajem.⁴

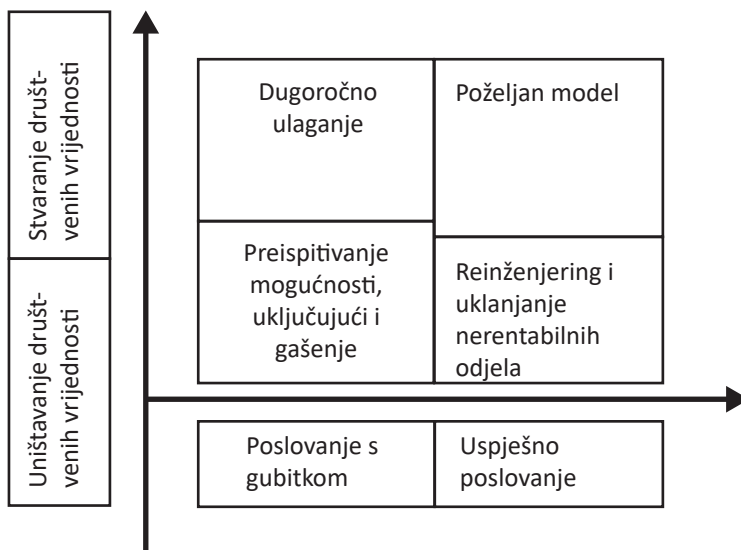
Glavni problem korporativnog upravljanja je odnos vlasnika poduzeća i izvršnih menadžera koji u svakodnevnom poslovanju koriste svoje ovlasti i odlučuju o bitnim pitanjima ne samo za poslovni rezultat nego i za konačnu sudbinu poduzeća. Ako je vlasnik, ili jedan od vlasnika, država tada se javlja dodani problem političkih odnosa vladajuće stranke i oporbe jer se konflikti iz političke sfere prenose u poslovnu sferu, što ugrožava normalno funkcioniranje poduzeća. U nekim slučajevima, profit ne mora biti jedini cilj državnih poduzeća, nego se mogu istaknuti posebno važni društveni ciljevi, ali tada teret gubitka u poslovanju pada na leđa poreznih obveznika. Poduzeća u državnom vlasništvu važna su globalno, ali i na lokalnoj razini zato jer raspoložu ogromnim vrijednostima državne imovine i utječu na život velikog broja ljudi.⁵ Iz tablica koje su obradili Kwiatkowski i Augustynowicz⁶ na temelju podataka s liste Fortune Global 500, vidljivo je kako udjel državnih poduzeća u svijetu raste od 9,8% do 22,8%, u razdoblju od 2005. do 2014. godine, a u isto vrijeme rastu i udjeli njihove zarade, s 8% na 24% te vrijednost imovine s 8,9% na 23%. Lako je vidljivo kako državna poduzeća, među 500 vodećih poduzeća u svijetu, udvostručuju ili čak utrostručuju svoju važnost u desetogodišnjem razdoblju, ovisno o tome koji se podaci uzmu za usporedbu. Sasvim je razumljivo da najveći broj velikih državnih poduzeća posluje u Kini, a manji broj u Europi ili u Sjedinjenim Državama, ali bez obzira na regionalne ili političke raznolikosti, vidljivo je kako utjecaj državnih poduzeća na svjetsku ekonomiju nipošto nije zanemariv. Upravo suprotno, uočen je značajan doprinos

⁴ LIU, G. S. and Pei SUN (2005): „Ownership and Control of Chinese Public Corporations: A State-dominated Corporate Governance System“, u: KEASEY, K., THOMPSON, S., WRIGHT, M. (urednici), Corporate Governance, Wiley and Sons, Chichester, 2005, str. 389-414.

⁵ DELIA FERREIRA, R. (2017): „Foreword, The 10 Anti-Corruption Principles“, Transparency International, 2017.

⁶ KWIATKOWSKI, G. and AUGUSTINOWICZ, P. (2015): „State-Owned Enterprises In The Global Economy – Analysis Based On Fortune Global 500 List“, The Joint International Conference MakeLearn and TIIM, Bari, Italy, 27th May to the 29th May.

državnih poduzeća u stvaranju društvenih vrijednosti, bez obzira koliko su različiti motivi i odabiru državnog vlasništva kao upravljačke opcije.⁷ Takav holistički pristup omogućuje da se pri vrednovanju utjecaja državnih poduzeća uzimaju u obzir financijski i nefinancijski pokazatelji, kao na slici 1.

Slika 1. Strategijski položaj državnih poduzeća u odnosu na poslovanje i društvene vrijednosti⁸

Na slici je vidljivo kako poslovanje s gubitkom ne mora biti presudno za sudbinu državnog poduzeća, ako ono stvara neke druge društvene vrijednosti, jednako kao što profitabilnost nije dostatan čimbenik u ocjenjivanju državnih poduzeća nego treba uzeti u obzir još i njihov doprinos stvaranju društvenih vrijednosti. Pitanje odgovornosti i transparentnog poslovanja državnih poduzeća dio je trajnog nastojanja da se unaprijedi podjednako čuvanje interesa svih *stakeholdera*, a ne samo užih skupina koje dominiraju temeljem utjecaja na političku vlast. Budući da rezultati poslovanja državnih poduzeća značajno utječu na stvaranje bruto domaćeg proizvoda, oni izravno djeluju na javne financije, životni standard stanovništva i konkurentnost nacionalnog gospodarstva.⁹ Početak društvenog nad-

⁷ PwC, State-owned enterprises: Catalysts for public value creation, PricewaterhouseCoopers, 2015, <https://www.pwc.com/gx/en/psrc/publications/assets/pwc-state-owned-enterprise-psrc.pdf> (09. 08. 2020).

⁸ PwC, isto.

⁹ OECD Publishing, isto.

nadzora nad poslovanjem državnih poduzeća započinje postavljanjem ciljeva njihova poslovanja. Već u toj fazi mora se istaknuti poseban društveni interes u zadovoljavanju potreba stanovništva, kao i obveza zadovoljavanja interesa svih ostalih dionika. U gradskim poduzećima također mora biti jasno istaknuto da obavljanje osnovne djelatnosti (odvoz i zbrinjavanje otpada, opskrba vodom i odvodnja, opskrba plinom i električnom energijom, komunalno uređenje prometnica, objekata i okoliša, te održavanje telekomunikacijskih mreža) ne smije doći u pitanje čak niti onda ako poslovni rezultati ne generiraju dobitak. Svakako, pojačan društveni nadzor potreban je prilikom revizije poslovanja državnih poduzeća jer to je dobra prigoda da se stručno pregledaju sve poslovne odluke i njihovi rezultati te da se ocijeni odgovornost i uprave i nadzornog odbora za godišnje rezultate i nadzor poslovanja. Rezultate poslovanja državnih, pa tako i gradskih poduzeća, jednom godišnje ocjenjuju i politička izborna tijela (parlament, skupština, poglavarstvo), a njihova se ocjena temelji na revidiranom godišnjem izvješću. U ovoj fazi nadzora nikako se ne bi trebale slijediti političke odrednice vlasti ili oporbe nego isključivo ekonomske odrednice pojačane odrednicama društvene odgovornosti. Upravo zbog toga društvena odgovornost državnih i gradskih poduzeća veća je nego odgovornost privatnih subjekata jer o djelovanju tih poduzeća neposredno ovisi životni standard i zadovoljstvo stanovnika koji su ujedno kupci/klijenti na tržištu proizvoda i usluga državnih poduzeća. U preporukama koje slijede najbolju svjetsku praksu navode se ova tri područja tzv. „posebnih obveza“ koje se mogu definirati za poslovanje državnih poduzeća:¹⁰

- Obveze koje proizlaze iz posebnih vladinih odluka,
- Obveze koje ne proizlaze iz isključivo profitne politike,
- Obveze kojima se ostvaruju socijalna ili neka druga politika.

Ako se ovakve posebne obveze utvrde u zahtjevima za poslovanje državnih poduzeća, svakako treba ocijeniti visinu troškova potrebnih za njihovo postizanje, kao i izvore iz kojih će se ti troškovi podmiriti. To je zadaća političkih tijela koje nastupaju kao vlasnici poduzeća, a uprave i nadzorni odbori dužni su obaviti nadzor u provođenju i financiranju „posebnih obveza“. Razumljivo, mnoga su pitanja otvorena, ponajprije kao rezultat subjektivnosti u procjenama, ali upravo stoga važno je da se sva ta pitanja definiraju najprije u ciljevima poslovanja, a zatim i u postupku ocjene uspješnosti djelovanja državnih poduzeća. Ocjenu uspješnosti, uz revizore i ovlaštene inspekcije, mogu obavljati i posebna tijela

11

¹⁰ OECD Publishing, isto.

koja odredi osnivač. Tako se, na primjer u Gradu Zagrebu osniva poseban Odjel za praćenje poslovanja trgovačkih društava u gradskom vlasništvu koji prati i nadzire ekonomsko-financijsko poslovanje gradskih poduzeća s ciljem unapređenja organizacije i rezultata poslovanja tih poduzeća.

4. ISTRAŽIVANJE O DRUŠTVENOJ ODGOVORNOSTI U TRGOVAČKIM DRUŠTVIMA U VLASNIŠTVU GRADA VARAŽDINA

Istraživanje o društvenoj odgovornosti u varaždinskim gradskim poduzećima provedeno je tijekom lipnja i srpnja 2020. godine sa svrhom da se utvrdi percepcija vodećih ljudi u tim poduzećima o važnosti i sadržaju društvene odgovornosti te da se usporedi njihovo mišljenje s mišljenjem građana koji ne obnašaju upravljačke dužnosti u gradskim poduzećima. Istraživanje je provedeno na uzorku od 38 članova uprava i nadzornih odbora u varaždinskim poduzećima i 62 građana grada Varaždina koji ne obnašaju upravljačke dužnosti u gradskim poduzećima. U svrhu provedbe istraživanja, na *Smart Survey* platformi sastavljen je upitnik te je ispitnicima distribuiran elektroničkom poštom. Upitnik je jamčio potpunu zaštitu anonimnosti, jer korištena platforma omogućava uvid u ukupan broj odgovora, bez mogućnosti da istraživači saznaju tko je poslao koji od odgovora.

Istraživanjem se željelo doznati što misle građani, a što misle odgovorne osobe u trgovačkim društvima u vlasništvu Grada Varaždina, o ciljevima poslovanja gradskih poduzeća i o tome prema interesu kojih dionika bi ciljevi poslovanja gradskih poduzeća trebali biti usmjereni. Kao skupine dionika, za potrebe ovog istraživanja definirani su: osnivači (lokalna zajednica), zaposlenici u gradskim poduzećima, prirodan okoliš i država (šira društvena zajednica).

Polazeći od rezultata prethodnih istraživanja i definiranog cilja ovog istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

H1 Članovi uprava i nadzornih odbora gradskih poduzeća imaju različitu percepciju o važnosti društvene odgovornosti prema osnivaču (lokalnoj zajednici) od građana koji nemaju upravljačke dužnosti u gradskim poduzećima.

H2 Članovi uprava i nadzornih odbora gradskih poduzeća imaju različitu percepciju o važnosti društvene odgovornosti prema zaposlenicima od građana koji nemaju upravljačke dužnosti u gradskim poduzećima.

H3 Članovi uprava i nadzornih odbora gradskih poduzeća imaju različitu percepciju o važnosti društvene odgovornosti prema građanima od građana koji nemaju upravljačke dužnosti u gradskim poduzećima.

sH4 Članovi uprava i nadzornih odbora gradskih poduzeća imaju različitu percepciju o važnosti društvene odgovornosti prema prirodnom okolišu od građana koji nemaju upravljačke dužnosti u gradskim poduzećima.

H5 Članovi uprava i nadzornih odbora gradskih poduzeća imaju različitu percepciju o važnosti društvene odgovornosti prema državi (široj zajednici) od građana koji nemaju upravljačke dužnosti u gradskim poduzećima.

H6 Članovi uprava i nadzornih odbora gradskih poduzeća imaju različito izražen osjećaj zadovoljstva ostvarenim stupnjem razvoja društvene odgovornosti u gradskim poduzećima od građana koji nemaju upravljačke dužnosti u gradskim poduzećima.

Istraživanjem se željelo doznati postoji li razlika u mišljenjima građana i članova uprava i nadzornih odbora u gradskim poduzećima o tome je li važnije stjecanje profita ili briga o društvenoj odgovornosti. Na pitanje što je važnije za gradsko poduzeće, da li stjecanje profita ili briga o društvenoj odgovornosti, 87 % nositelja upravljačkih dužnosti, odnosno 94 % građana, veću važnost pridodaje ulaganju u društvenu odgovornost u odnosu na ostvarivanje većeg profita.

Premda je veći postotak građana očekivano odabrao društvenu odgovornost kao važniji cilj od stjecanja profita, iznenađuje visoko postotak članova uprava i nadzornih odbora koji su također potvrdili mišljenje da je društvena odgovornost u poslovanju gradskih poduzeća važnija od njihovog profita. Također, gotovo svi anketirani građani (98 %) kao i veliki postotak anketiranih nositelja upravljačkih dužnosti (89 %) vjeruju da bi članovi uprava i nadzornih odbora trebali obavezno potpisati Etički kodeks. Ova podudarnost u mišljenjima građana i vodećih ljudi u gradskim poduzećima, ukazuje na potrebu čvršćeg reguliranja društvene odgovornosti u trgovačkim društvima u gradskom vlasništvu.

Upitnikom su također bila obuhvaćena pitanja fokusirana na ostvarivanje odgovornosti gradskog poduzeća prema različitim dionicima: prema osnivaču, tj. lokalnoj zajednici, zatim prema zaposlenicima, prema građanima, okolišu te državi. Ispitanici su svoje stavove vrednovali na ordinalnoj semantičkoj skali koja se sastojala od pet stupnjeva, od 1 (uopće nema odgovornosti) do 5 (postoji visoka razina odgovornosti). Kako distribucija podataka dobivenih istraživanjem statistički značajno odstupa od normalne razdiobe, što je testirano Kolmogorov-Smirnovljevim testom, za ispitivanje statistički značajnih razlika između definiranih skupina ispitanika korišten je Mann-Whitneyev test. Statistički značajnima smatrane su u analizi razlike potvrđene na razini značajnosti od 5 % ($p < 0.05$).

Tablica 1. Deskriptivni statistički pokazatelji koji se odnose na stavove ispitanika o društvenoj odgovornosti gradskog poduzeća s rezultatima Mann-Whitneyevog testa

Stavovi	Građani		Uprava i NO		Mann-Whitneyev test	
	Aritmetička sredina	Medijan	Aritmetička sredina	Medijan	Z	p
Prema osnivaču (lokalnoj zajednici)	4.58	5	4.64	5	-0.145	0.885
Prema zaposlenicima	4.27	4.5	4.30	4	0.386	0.699
Prema građanima	4.55	5	4.42	5	1.655	0.098
Prema prirodnom okolišu	4.55	5	4.56	4	0.270	0.787
Prema državi (široj zajednici)	4.06	4	4.00	4	0.567	0.571

Iz aritmetičkih sredina prikazanih u Tablici 1. vidljivo je da su ocjene uprava i nadzornih odbora te građana u značajnoj mjeri ujednačene i da su vrlo visoke. Najveći stupanj slaganja ispitanici su iskazali u svezi ostvarivanja odgovornosti gradskog poduzeća prema osnivaču, tj. lokalnoj zajednici. Za tu je varijablu medijan iznosio 5. Anketirani ispitanici su najmanji stupanj slaganja iskazali u svezi ostvarivanja odgovornosti gradskog poduzeća prema državi, tj. široj zajednici te je za tu varijablu determinirana vrijednost medijana 4. Prema rezultatima Mann-Whitneyevog testa ne postoje statistički značajne razlike u stavovima nositelja upravljačkih dužnosti i građana obzirom na odgovornost gradskog poduzeća prema odabranim dionicima: osnivaču, zaposlenicima, građanima, prirodnom okolišu i državi ($p > 0.05$), čime se sve prethodno postavljene hipoteze H1-H5 odbacuju. Odbacivanje hipoteza ukazuje na sličnost u mišljenjima građana i vodećih ljudi u gradskim poduzećima o važnosti odgovornosti prema pojedinim dionicima, što bi moglo značiti da se poslovanje trgovačkih društava u gradskom vlasništvu odvija u skladu s interesima građana. Ova pretpostavka testirat će se pitanjem o stvarnom zadovoljstvu, a ne o percepciji važnosti.

U dijelu upitnika koji se odnosio na zadovoljstvo postojećim stupnjem razvoja društvene odgovornosti u gradskim poduzećima, ispitivanje stavova ispitanika koliko su time zadovoljni, provodilo se uz pomoć ordinalne semantičke skale od pet stupnjeva, od 1 (vrlo zadovoljan) do 5 (izrazito zadovoljan). Tablica 2 sadrži

deskriptivne statističke pokazatelje i rezultate Mann-Whitneyevog testa za analiziranu varijablu istraživanja.

Tablica 2. Deskriptivni statistički pokazatelji zadovoljstva ispitanika postojećim stupnjem društvene odgovornosti u gradskim poduzećima s rezultatima Mann-Whitneyevog testa

Stavovi	Građani		Uprava i NO		Mann-Whitneyev test	
	Aritmetička sredina	Medijan	Aritmetička sredina	Medijan	Z	p
Zadovoljstvo postojećim stupnjem razvoja društvene odgovornosti	1.98	2	3.24	4	-5.099	0.000

Nositelji upravljačkih dužnosti su u prosjeku iskazali veće zadovoljstvo postojećim stupnjem društvene odgovornosti u gradskim poduzećima od građana te je za tu skupinu ispitanika utvrđen i dvostruko veći medijan. Na temelju rezultata Mann-Whitneyevog testa može se zaključiti da postoji statistički značajna razlika između nositelja upravljačkih dužnosti i građana obzirom na zadovoljstvo postojećim stupnjem društvene odgovornosti u gradskim poduzećima ($p < 0.05$), čime se šesta hipoteza prihvaća.

Zanimljivo je da postoji visoka podudarnost između mišljenja građana i mišljenja članova uprava i nadzornih odbora u gradskim poduzećima o važnosti društvene odgovornosti te o odgovornosti prema pojedinim dionicima, ali postoji velika razlika u zadovoljstvu postojećim stupnjem razvoja društvene odgovornosti u gradskim poduzećima. Dok su članovi uprava i nadzornih odbora vrlo zadovoljni (prosječna ocjena je 3,24), dotle među građanima vlada značajno manje zadovoljstvo (prosječna ocjena 1,98).

Istraživanje je pokazalo da u trgovačkim društvima u vlasništvu Grada Varaždina postoji visoko razvijena svijest o važnosti društvene odgovornosti, a naročito prema najvažnijim dionicima (lokalna zajednica, zaposlenici, ekologija, šira zajednica). Također postoji visoka razina suglasnosti o društvenoj odgovornosti između građana te članova uprava i nadzornih odbora u gradskim poduzećima. Ipak, zadovoljstvo postignutim stupnjem razvoja društvene odgovornosti kod građana pokazuje

da postoji značajan prostor za poboljšice, što je svakako izazov za članove uprava i nadzornih odbora u trgovačkim društvima koja su u vlasništvu Grada Varaždina.

5. ZAKLJUČAK

Istraživanje o društvenoj odgovornosti u trgovačkim društvima u vlasništvu Grada Varaždina pokazalo je visoku podudarnost mišljenja građana i vodećih ljudi u tim društvima, o društvenoj odgovornosti. Korporativna društvena odgovornost definirana je u kontekstu poslovne etike, kao i u širem poimanju ekoetike. Zbog toga se interes poslovanja promatranih poduzeća širi s vlasničko-financijskog aspekta na društveno-nefinancijske aspekte, čime se iskazuje briga o interesima svih dionika ili interesnih skupina. Istraživanje se fokusiralo na interese vlasnika (osnivača, tj. Grad Varaždin), zaposlenika, građana, prirodnom okolišu i državi (široj društvenoj zajednici). Zanimljivo je da su građani i vodeći ljudi u gradskim poduzećima pokazali visoku razinu potrebe za čuvanjem tih interesa i da su identično vrednovali prioritete u percepciji njihove važnosti: najprije je odgovornost prema osnivaču (lokalnoj zajednici), a zatim prema prirodnom okolišu i građanima, dok su zaposlenici i država (šira zajednica) rangirani nešto niže. Visoka razina podudarnosti u percepciji društvene odgovornosti, između građana i vodećih ljudi u gradskim poduzećima u raskoraku je s mišljenjem o stvarnom zadovoljstvu postojećim stanjem. Iz toga se zaključuje da postoje značajne mogućnosti za poboljšice u razvoju društvene odgovornosti gradskih poduzeća.

LITERATURA

- 1/ EHRlich, P. R. (2009): "Ecoethics, Now Central to All Ethics", *Bioethical Inquiry* 6, 417, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11673-009-9197-7> (5. 08. 2020).
- 2/ KEASEY, Kevin, THOMPSON, Steve, WRIGHT, Mike, editors (2005): "*Corporate Governance*", John Wiley & Sons, Chichester.
- 3/ KWIATKOWSKI, G. and AUGUSTYNOWICZ, P. (2015): "State-Owned Enterprises In The Global Economy – Analysis Based On Fortune Global 500 List", *The Joint International Conference MakeLearn and TIIM*, Bari, Italy, 27th May to the 29th May.
- 4/ LIU, G., S. and, SUN Pei (2005): "Ownership and Control of Chinese Public Corporations: A State-dominated Corporate Governance System", in: KEA

- SEY, K, THOMPSON, S., and WRIGHT, M. (editors): *Corporate Governance*, Wiley and Sons, Chichester, p.p. 389-414.
- 5/ O odjelu (2017): <https://www.zagreb.hr/o-odjelu/106811> (10. 08. 2020).
- 6/ OECD (2010): "Corporate Governance, Accountability and Transparency, A Guide for State Ownership", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/accountability-and-transparency-a-guide-for-state-ownership_9789264056640-en#.WMD8jqlo_cs#page4(11.04. 2020).
- 7/ OECD Publishing (2010): "*Accountability and Transparency: A Guide for State Ownership*", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/accountability-and-transparency-a-guide-for-state-ownership_9789264056640-en#.WMD8jqlo_cs#page4, (17. 05. 2020).
- 8/ PwC (2015): "State-owned enterprises: Catalysts for public value creation", PricewaterhouseCoopers, <https://www.pwc.com/gx/en/psrc/publications/assets/pwc-state-owned-enterprise-psrc.pdf> (10. 08. 2020).
- 9/ DELIA FERREIRA, R. (2017): "Foreword, The 10 Anti-Corruption Principles", Transparency International.

SUMMARY

SOCIAL RESPONSIBILITY IN VARAŽDIN MUNICIPAL COMPANIES

The paper presents the research of social responsibility in corporations owned by Varazdin Municipality. Social responsibility is observed in the context of business ethics with an emphasis on social responsibility in state-owned corporations, because the corporations owned by municipalities (COM), according to the ownership criteria, are remarkably like state-owned corporations (SOC). Corporations owned by local municipalities in Croatia are not state-owned corporations, but these entities are neither private companies nor public companies if they are not listed on the stock exchange. As the cities and counties are both municipalities very similar to the state and governed by the same political structures, the corporations owned by local municipalities are managed in the same way as state-owned companies. Thus, the research of social responsibilities in locally owned corporations can be pilot research of social responsibility in state-owned corporations on the national level of the Republic of Croatia.

Key Words: business ethics; eco ethic; municipal companies; social responsibility.